

BALÁZS ÁRPÁD

BÁZEL II ÉS AZ IAS A KERESKEDELMI BANKOK SZEMSZÖGÉBŐL

A kereskedelmi banki tevékenység keretei, szabályozása és felügyelete jelentős változásokon megy keresztül ezekben az években. Az új Bázeli Tőkeegyezmény – bár végső formáját még nem nyerte el – komoly erőpróbát jelent és hosszú felkészülési folyamatot igényel. Ezzel párhuzamosan a Nemzetközi Számviteli Szabványok is egyre komplexebb, a tradicionális számviteli megközelítésmód kereteit feszegető változásokon mennek keresztül. Különösen igaz ez a bankok tevékenysége szempontjából egyik legfontosabb, 39-es számú szabványra. Érdekes gondolat kísérlet megkeresni azokat az elemeket, amelyek kapcsolódási pontokat jelentenek a tőkeegyezmény és az IAS között.

Az összehasonlítás nem egyértelmű, hiszen a tőkeegyezmény és a számviteli szabványok céljai nem azonosak. A Cooke-mutató leegyszerűsítő, a kockázat számszerűsítése tekintetében minden intézmény számára ugyanazon uniformizált megközelítést előíró rendszeréhez képest Bazel II egy több pilléren nyugvó, kockázatérzékenyebb megközelítést alkalmaz. Alapelve többek között az, hogy a tőkeszükséglet szempontjából a kifinomultabb kockázatkezelési technikákkal bíró bankokkal szemben enyhébb követelményeket fogalmaz meg. A rendszer három pillére: 1. a hitel- és működési kockázat számszerűsítése alapján meghatározott minimum tőkekövetelmény; 2. a

bankfelügyeleti ellenőrzés hangsúlyosabb szerepe; és 3. a piac transzparens beszámolási követelményekkel segített fegyelmező szerepe.

A fentiekkel szemben az IAS alapvetően egy a nemzetközi összehasonlíthatóságot segítő beszámolási keretet kíván teremteni, amelyben kiemelkedő hangsúlyt kap a társaságok eszközei és kötelezettségei értékelésének egységes alapokra történő helyezése. Ebben a tekintetben természetesnek tűnik az a feltevés, hogy a két rendszer kapcsolódási pontjait alapvetően a tőkeegyezmény 1-es és 3-as pillerein belül keressük.

Tudjuk, hogy az IAS szerinti beszámolási kötelezettség az Európai Unión belüli

tőzsdéken jegyzett társaságok számára 2005-től kezdve megkerülhetetlen, továbbá erős a készletelés, hogy az egyes tagországokon belüli eltérő számviteli szabályozások is az IAS felé történő elmozdulás útján egységesüljenek. Ennél fogva feltételezhető, hogy a kereskedelmi bankok számvitele is egységesen átveszi az IAS szabályait. A számviteli rekordok alapján nyilvántartott, illetve megállapított saját tőkének kell tehát a tőkeegyezmény első pillére szerint megállapított minimum tőkekövetelményt teljesítenie. A tőkeegyezmény megváltoztatja ugyan az eszközökben rejlő kockázat számszerűsítését, ugyanakkor az alapvető és járulékos tőkeelemek definíciója változatlan marad.

Nem mondhatjuk, hogy Európa országaiban a jelenleg érvényben lévő számviteli szabályozás egységes lenne, ugyanakkor kellő magabiztossággal állíthatjuk, hogy az **IAS felé történő elmozdulás minden bank számára az alábbi területeken biztosan változást hoz:**

- A valós (piaci) értéken történő értékelés szinte teljes körű kiterjesztése a befektetett eszközök és a forgatható, illetve kifejezetten kerekedési céllal vásárolt eszközök halmazára és az értékváltozás közvetlen megjelenítése a saját tőkén belül (a jelenleg érvényes 39-es számú Szabványban foglalt bizonyos megszorítások mellett, illetve a szabvány által biztosított lehetőségek szerint);
- A hitelportfolión számítandó értékvesztés tapasztalati adatokkal való alátámasztása, illetve diszkontált cash-flow modellek segítségével történő meghatározása;

- A származékos ügyletek mérlegben való értéken történő megjelenítése az úgynevezett fedezeti számvitel nyújtotta lehetőségekkel párhuzamosan.

Az utolsó pont tekintetében a fedezeti számvitel lehetősége – nagyon leegyszerűsítve – annyit jelent, hogy – amennyiben a bank által nyilvántartott pozíciók között érvényes fedezeti kapcsolat van – a valós értéken megjelenítendő származékos ügylettel párhuzamosan a fedezett pozíciót is ugyanígy értékelve jeleníti meg a bank, illetve – bizonyos eszközkategóriák esetén – az értékváltozás nem feltétlenül jelenítődik meg azonnal az időszak eredményében, hanem a saját tőkén belül elkülönített „fedezeti” tartalék számlán van nyilvántartva. Feltételezhetjük, hogy e speciális elkülönített tartalék számlák egyenlegei is részét képezik majd a tőke-megfelelés számítása alapjául szolgáló saját tőke értéknek.

A hitelportfolión számítandó értékvesztés kapcsán egy másik elméleti kérdést is felvetnék anélkül, hogy megválaszolását megkísérelném. Bázis II a hitelkockázat számszerűsítésénél az egyes követelésekre, illetve követelés osztályokra vonatkozó nem-fizetési kockázattal, illetve a nem-fizetés esetén várható veszteség mértékével operál, amelyek jellemzően tapasztalati számok. Mint említettem, az IAS ugyancsak tapasztalati adatokkal és a követelésállomány cash-flow-jának modellezése segítségével állapítja meg a tartalékolás szükséges mértékét. Annak megítélése, hogy a két megközelítés mennyiben feleltethető meg egymásnak részletes elemzést igényelne. Mindenesetre feltételezhetjük, hogy

ugyanazon kockázat tőkével való fedezése nem kell, hogy duplán is megtörténjen.

Továbbra is a fedezeti számvitelnél maradván, röviden szeretnék a tőkeegyezmény **második pillére** egy speciális kérdésére is kitérni, ahol ugyancsak **tetten érhető az IAS-szel való kapcsolódás**. A banki könyvben megjelenő kamatkockázat kezelése és számszerűsítése ugyanis az egyezmény tervezete szerint nem lesz része az első pillér szerinti tőkekövetelménynek, hanem – a bankok által biztosított információk alapján – a felügyelet rendelkezési jogkörébe tartozik majd annak eldöntése, hogy a bankok a kamatkockázat fedezetére elégséges tőkével rendelkeznek-e. A fedezeti számvitel biztosította lehetőségek mellett ugyanakkor nem elképzelhetetlen, hogy két – egyébként ugyanolyan kamatkockázati profillal rendelkező – kereskedelmi bank egy adott időpontban eltérő saját tőke értéket mutat ki. Ezt a látszólagos ellentmondást a felügyeletnek mindenképpen kezelniük kell majd.

Ennél a pontnál talán nem érdektelen felvillantani, hogy a **Bázeli Bizottság**, illetve annak számviteli kérdésekkel foglalkozó csoportja **hogyan látja a Nemzetközi Számviteli Szabványok fejlődését**. A két intézmény között az utóbbi két évben az IAS-ról folytatott levelezés alapján Bazel véleménye a következők szerint körvonalazódik.

A valós értéken történő értékelés létjogosultságát és a tőkekövetelmény megállapítása szempontjából való fontosságát hangsúlyozzák ugyan, de **kételyeket fogalmaznak meg a teljes körűsége való törekvés lehetőségét** illetően. Egyrészt

gyakorlati problémákat vet fel a valós érték meghatározása bizonyos eszközök (például tőkebefektetések) kapcsán, illetve bizonyos gazdasági környezetben, másrészt a valós értéken történő értékelés részleges alkalmazása az eredmények jelentős volatilitásához vezethet.

Egy másik kritikus terület a **fedezeti számvitel keretelveinek megjelenése** (ezen belül is a mikroszintű fedezet hangsúlyozása), amely számviteli szempontból nem ismeri el a jelenleg legjobb iparági gyakorlatnak tekintett globális fedezeti elveket, sőt akár az azoktól való eltávolodásra is készlet. E tekintetben Bazel jogosan veti fel a kérdést: helyes-e, hogy a kezdetben inkább csak elvi kereteket adó IAS elmozduljon a részletes szabályozás irányába.

A **tőkeegyezmény harmadik pillérében** meghatározott követelmények tekintetében azonban **ilyen ellentmondás nem látszik** felszínre törni. A pillér szerint a piaci fegyelem erősödését a beszámolóban adott részletes információk segítik, amelyek az alábbi területeket kell, hogy lefedjék:

- A tőkeegyezmény alkalmazására vonatkozó információk – azaz az egyezmény által a tőkekövetelmény megállapítására biztosított lehetőségek közüli választás;
- A tömegfelelés szintje, annak számszerűsítése;
- A bankok kockázati kitettségének elemzése.

Az IAS maga is alapvetően lefedi a fenti területeket bizonyos, a kereskedelmi bankok szempontjából kulcsfontosságúnak tekinthető szabványokkal. Elsősorban

a bankok és pénzügyintézetek beszámolójának tartalmi elemeit meghatározó 30-as és 32-es, illetve a pénzügyi instrumentumok kezelését átfogóan leíró 39-es számú szabványokra gondolhatunk, amelyek gyakorlatilag minden a harmadik pilléren belül felvetett pontot tartalmaznak.

*

A fent leírtak természetesen nem akartak tudományos igényű összehasonlítást nyújtani az új Bázeli Tőkeegyezmény és a Nemzetközi Számviteli Szabványok között. Ugyanakkor, ha sikerült e témában a továbbgondolkodás érdekében néhány gondolatot felébreszteni és lényegi kérdést megfogalmazni, akkor a cikk elérte célját.